

แนวทางการส่งเสริมการรักษาอุโบสถศีลของพุทธศาสนิกชนของวัดในเขต
ปกครองคณะสงฆ์ตำบลบางขุน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี
Guidelines for Promoting the Preservation of the Eight Precepts of Buddhists of
the Temple in the Administrative Area of the Sangha, Bang Khanun Subdistrict,
Bang Kruai District, Nonthaburi Province

พระกิตติศักดิ์ กลิ่นทิพย์
Phra Kittisak Klinthip

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
E-mail: kittisak7915@gmail.com

Received April 30, 2024; Revised August 25, 2024; Accepted August 28, 2024

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอุโบสถศีลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการรักษาอุโบสถศีลของพุทธศาสนิกชนของวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ตำบลบางขุน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี และเพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการรักษาอุโบสถศีลของพุทธศาสนิกชนของวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ตำบลบางขุน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ กลุ่มที่ 1 เจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส จำนวน 6 รูป และกลุ่มที่ 2 ผู้ปฏิบัติธรรมรักษาอุโบสถศีล จำนวน 9 คน รวมเป็น 15 รูป/คน ผลการวิจัยพบว่า

1. อุโบสถศีล หมายถึง ข้อวัตรหรือระเบียบที่ต้องปฏิบัติในวันที่เข้าอยู่จำ ได้แก่ ศีลที่ต้องสมาทานรักษาในวันอุโบสถ คือ วัน 8 ค่ำ, วัน 14 ค่ำ และวัน 15 ค่ำ ประกอบด้วยองค์ 8 ประการ ที่ฆราวาสผู้ครองเรือน ต้องการที่จะปฏิบัติรักษาให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป

2. ผู้รักษาอุโบสถศีลในสังคมไทยในปัจจุบันลดน้อยลง เพราะขาดความรู้ความเข้าใจในการรักษาอุโบสถศีล บ้างก็มียาอายุมากล้มหายตายจากกันไป บ้างก็มีปัญหาสุขภาพร่างกาย บ้างก็ติดภารกิจเพราะอยู่ในวัยทำงาน การเดินทางไม่สะดวก ลูกหลานไม่ดูแลเอาใจใส่ สังคมทุกวันนี้ไม่สนใจเรื่องของบาปบุญคุณโทษ เกิดความเสื่อมศรัทธาจากการประพฤติปฏิบัติตัวนอกกรอบของพระสงฆ์ตามสื่อต่าง ๆ ขาดบุคลากรในการให้ความรู้ แนะนำในการประพฤติปฏิบัติจึงไม่สามารถรักษาได้อย่างจริงจังและเกิดประสิทธิผล ดังนั้นจึงต้องอาศัยคณะสงฆ์ในการสนับสนุน การประชาสัมพันธ์ และส่งเสริมให้แต่ละวัดจัดกิจกรรมในการรักษาอุโบสถศีลเป็นแบบแผนในการรักษาอุโบสถศีล

3. แนวทางการส่งเสริมการรักษาอุโบสถศีล ควรมีการให้ความรู้และฝึกฝนทักษะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กับพระสงฆ์ ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น มุ่งเน้นปลูกฝังคนรุ่นใหม่ให้มารักษาอุโบสถศีลประชาสัมพันธ์ถึงอันิสสรหรือประโยชน์ที่ได้รับ เพื่อดึงคนหนุ่มสาวเข้ามารักษาอุโบสถศีลและเป็นการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ: การรักษาอุโบสถศีล; พุทธศาสนิกชน; การส่งเสริม

Abstract

This article aims to study the Uposatha precepts in Theravada Buddhist scriptures, to study the problems of the Uposatha precepts of Buddhists in temples under the administration of the Sangha of Bangkhun Sub-district, Bang Kruai District, Nonthaburi Province, and to study the guidelines for promoting the Uposatha precepts of Buddhists in temples under the administration of the Sangha of Bangkhun Sub-district, Bang Kruai District, Nonthaburi Province. This research is a qualitative research by conducting in-depth interviews with key informants, namely, Group 1: the abbot and assistant abbot, 6 monks, and Group 2: the practitioners who observe the Uposatha precepts, 9 people, totaling 15 monks/persons. The research results found that:

1. Uposatha precepts refer to the practices or regulations that must be followed on the day of entering the temple, namely the precepts that must be taken and observed on the Uposatha days, which are the 8th, 14th, and 15th of the waning moon, consisting of 8 elements that lay people who are householders want to practice and maintain better.

2. The number of people who observe the Uposatha precepts in Thai society today has decreased. Because of the lack of knowledge and understanding in observing the Uposatha precepts, some are old and have passed away. Some have health problems. Some are busy with their duties because they are still working. Traveling is inconvenient. Children do not take care of them. Today's society does not care about sins and virtues. There is a loss of faith from the unorthodox behavior of monks as seen in various media. There is a lack of personnel to provide knowledge and advice on how to behave, so it cannot be seriously and effectively observed. Therefore, it is necessary to rely on the Sangha to support, publicize, and promote each temple to organize activities to observe the Uposatha precepts as a model for observing the Uposatha precepts.

3. Guidelines for promoting the observance of the Uposatha precepts There should be knowledge and training in skills in spreading Buddhism to monks to be more effective. Focus on instilling in the new generation to observe the Uposatha precepts. Publicize the benefits or merits to attract young people to observe the Uposatha precepts and to continue the life of Buddhism.

Keywords: Maintaining the Uposatha Precepts; Buddhist; Guidelines

บทนำ

อุโบสถศีลเป็นศีลสำหรับ ภราวาสผู้ครองเรือน ซึ่งปรารถนาความสุขอันยอดเยี่ยมในกาลปัจจุบันและอนาคต หรือ ผู้สะสมบารมี เพื่อรู้ธรรมเห็นธรรมและบรรลุมรรคผลนิพพาน ซึ่งในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงถึงอุโบสถศีลว่าเป็นมหากุศลอันยิ่งใหญ่ สามารถกำจัดอุปกิเลส 16 และยังจัดเป็นพรหมจรรย์อย่างหนึ่งในพรหมจรรย์ 10 อย่าง การรักษาอุโบสถมีความสำคัญต่อการเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ อุโบสถศีลนับว่ามีความสำคัญกับสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง (พระธรรมกิตติวงศ์ ทองดี สุรเตโช, 2550) ดังจะเห็นได้จากการที่พระมหากษัตริย์ไทยสมัยสุโขทัยเป็นต้นมาทรงศรัทธาเลื่อมในพระพุทธศาสนาโดยตลอด เมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามาตั้งมั่นอยู่

ในกรุงสุโขทัยสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระองค์นอกจากจะเป็นแบบอย่างในการรักษาอุโบสถศีลแล้ว ยังทรงชักชวนให้ประชาชนและข้าราชการในแผ่นดินได้ทำบุญถวายทาน ฟังธรรม รักษาอุโบสถศีล (ประณีต ก้องสมุท, 2544) สมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงให้ความสำคัญกับการรักษาอุโบสถในวันพระมากขึ้น เพราะสมัยที่พระองค์ทรงผนวชได้ศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาจนรอบรู้แตกฉานในพระธรรมวินัย พระองค์ได้พระราชานิพนธ์คำประกาศอุโบสถและคำอาราธนาธรรมเป็นภาษาบาลีสำหรับใช้ในการสมาทานอุโบสถศีลเป็นแบบแผน ที่วัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ ได้ยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติสืบมาจนถึงปัจจุบันนี้ (ธนิศ อยู่โพธิ์, 2527)

ปัจจุบันนี้การรักษาอุโบสถศีลของพุทธศาสนิกชนทุกวันในวันธรรมสวนะ ได้แปรเปลี่ยนไปตามความเจริญของยุคสมัย กิจกรรมชาวบ้านในชุมชนรอบหมู่บ้านและพื้นที่ใกล้เคียง มีกิจกรรมมากขึ้น เช่น องค์กรพัฒนาชุมชนต่าง ๆ และกลุ่มสมาชิกผู้สูงวัยของชุมชนเป็นนโยบาย การสนับสนุนของภาครัฐบาล เพื่อให้ประชาชนมีกิจกรรมทำมากขึ้น และอาศัยสถานที่วัดเป็นที่ทำกิจกรรม เช่น มีออกกำลังกาย มีร้องเพลงเครื่องดนตรี มีเงินสนับสนุนให้สำหรับผู้ทำกิจกรรมและมีประชุมในหมู่บ้านเพื่อสนับสนุนโครงการต่าง ๆ มีการแนะนำภาคเกษตรกรรมสิ่งใหม่ ๆ เข้ามาแทนที่ ผู้คนในชุมชนที่เป็นอุบาสก อุบาสิกา และกลุ่มวัยรุ่นที่เพลิดเพลินกับวัตถุนิยมกับมองว่า มาวัดเรื่องเยาะหน้าเปื้อน โบราณไม่ทันสมัย เริ่มมาวัดน้อยลงเพราะกิจกรรมมากขึ้น แม้ในปัจจุบันนี้คนที่มาทำบุญใส่บาตรที่วัดก็น้อยตามไปด้วย เนื่องจากวันพระไม่ตรงกับวันหยุดงาน และผู้เฒ่าผู้แก่ที่เป็นกำลังหลักในการรักษาศีลหมดสิ้นอายุขัยน้อยลงไป และอีกหนึ่งสาเหตุลูกหลานที่ต้องไปทำงานต่างถิ่น และปัจจุบันนี้การศึกษาธรรมะหรือฟังเทศน์ทำวัตรเช้า - เวตรเย็น หาได้จาก ทิว ไทรศัพท พระภิกษุที่แสดงธรรมเก่งก็มีมากทางช่องยูทูบ และไม่มีค่าใช้จ่าย ไม่เสียค่ารถในการเดินทาง รถก็ไม่ติด ลูกหลานก็ไม่ต้องไปรับไปส่ง นอกจากนี้ยังมีสาเหตุอื่น เช่น เน้นการก่อสร้างถาวรวัตถุ ทำวัดให้เป็นแหล่งที่ท่องเที่ยว บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น รูปปั้นเทพเจ้าต่าง ๆ บอกว่ามีจริง ดลบันดาลขอพรได้ นี่คือการสร้างปลูกจิตสำนึกสร้างภาพให้เห็นโดยใช้ความรำรวย

การรักษาอุโบสถศีลของพุทธศาสนิกชนของวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ตำบลบางขนุน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องอุโบสถศีล อันเป็นเหตุให้การประพฤติปฏิบัติได้ผลไม่เต็มที่ บางคนก็กลัวว่าจะรักษาอุโบสถศีลไม่ได้ อาจละเมิดศีลโดยไม่รู้ตัว แล้วยิ่งกลัวจะเป็นบาป ประกอบกับสภาวะสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป อันเป็นเหตุให้จำนวนผู้เข้ามารักษาอุโบสถศีลในยุคปัจจุบันลดน้อยถอยลง แท้จริงแล้วการรักษาอุโบสถศีลเป้าหมายสูงสุดคือ พระนิพพาน หนทางแห่งการพ้นทุกข์ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้เห็นหนทางการแก้ปัญหาให้เข้าถึงอริยบุคคล คือ มรรคและผลของผู้ปฏิบัติด้วย สร้างการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนทำให้มีทัศนคติมองเห็นปัญหาภายในใจ สร้างแรงศรัทธา เป็นกำลังแห่งการหลุดพ้น ผ่านกระบวนการความคิดของตัวเอง นั่นคือ ชะใจตัวเอง และบอกต่อผ่านส่งให้คนอื่นได้ศึกษาเรียนรู้ได้อย่างแจ่มแจ้ง เช่น อัครสาวกต่าง ๆ ที่ออกเผยแผ่ผ่านกระบวนการของกาลเวลาอันยาวนานผ่านทางวัฒนธรรมประเพณีมาจวบจนทุกวันนี้

จากประเด็นที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาแนวทางการส่งเสริมการรักษาอุโบสถศีลของพุทธศาสนิกชนของวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ตำบลบางขนุน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ว่าอุโบสถศีลมีความเป็นมาและความสำคัญอย่างไร มีวิธีการรักษาอย่างไร มีอานิสงส์อย่างไร และศึกษาปัญหาการลดลงของพุทธศาสนิกชนผู้รักษาอุโบสถศีล เพื่อนำมาวิเคราะห์ใช้เป็นแนวทางการส่งเสริมและฟื้นฟูการรักษาอุโบสถศีลของพุทธศาสนิกชนให้กลับมาหรือมีจำนวนเพิ่มขึ้น เพื่อเป็นบรรทัดฐานให้อนุชนรุ่นหลังได้เจริญรอยตาม และเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ยืนนานต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาอุโบสถศีลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการรักษาอุโบสถศีลของพุทธศาสนิกชนของวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ตำบลบางขนุน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี
3. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการรักษาอุโบสถศีลของพุทธศาสนิกชนของวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ตำบลบางขนุน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

การทบทวนวรรณกรรม

คำว่า “อุโบสถ” มีความหมาย 6 ประการ 1) เป็นชื่อการสวดพระปาฏิโมกข์ของพระสงฆ์ ในวันพระขึ้น - แรม 15 ค่ำ และแรม 14 ค่ำ เรียกว่า อุโบสถกรรม 2) เป็นการประพจน์วัตรบางอย่างของลัทธินอกพุทธศาสนา เช่น การปฏิญาณตนอดข้าวหนึ่งวันบ้าง สองวันบ้าง หรือปฏิญาณตนบริโภคน้ำผึ้งบ้าง เรียกว่าอุโบสถ 3) เป็นชื่อช้างตระกูลอุโบสถ 4) เป็นชื่อของอุโบสถ 5) เป็นชื่อของวันพระอันเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เรียกว่าวันอุโบสถ 6) เป็นชื่อของการรักษาศีล 8 ในวันพระขึ้น - แรม 8 ค่ำ, 15 ค่ำ และแรม 14 ค่ำ (กรณีเดือนขาด) เรียกว่าอุโบสถศีล มีวันพระเป็นแดนเกิด ศีล 8 มีสมาทานรักษากันในวันพระ เรียกว่าอุโบสถศีล 8 ที่รักษากันในวันอื่นนอกจากวันพระไม่เรียกศีล อุโบสถ เรียกศีล 8 ธรรมดา (สำลี รักสุทธี, 2553)

อุโบสถศีลมีความสำคัญมากในฐานะเป็นเครื่องมือกำจัดกิเลสอย่างหยาบ เป็นการประพจน์พรหมจรรย์พักชีวิตตามปกติไว้ชั่วคราวมาดำเนินชีวิตในทางเสริมสร้างมนุษย์ให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา ตลอดจนเสริมสร้างสังคมให้สงบสุข พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้มีวันพระขึ้นตามคำทูลขอของพระเจ้าพิมพิสาร โดยทรงอนุญาตให้พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนรวมตัวกันได้เดือนละ 5 วัน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) มีระเบียบปฏิบัติพบว่า พระพุทธเจ้าไม่ทรงเห็นด้วยกับการอดอาหาร และการบูชาญัตติที่มีผู้นับถือปฏิบัติกันอยู่ในขณะนั้น ทรงดำนิว่า เป็นกฎเกณฑ์ที่ไร้สาระได้บุญน้อย และทรงบัญญัติระเบียบขึ้นใหม่โดย ให้ผู้ที่ไปร่วมชุมนุมกันในวันพระได้ฝึกใจด้วยการปฏิบัติตามวิธีการดำเนินชีวิตของพระอริยะ (พระอรหันต์) ที่เรียกว่า อริยอุโบสถ ได้แก่ การรักษาศีล 8 ข้อ ตามกำลังศรัทธาผู้มีศรัทธาน้อยให้รักษา 1 วัน 1 คีน เรียกว่า ปกติอุโบสถ (พระมหาธนพัฒน์ สีทานาม, 2555) ผู้มีศรัทธาปานกลางให้รักษาตลอด 3 วัน คือ ก่อนวันพระ 1 วัน และต่อจากวันพระอีก 1 วัน เรียกว่า ปฏิภาครอุโบสถ หากผู้ใดมีศรัทธามากก็ให้รักษาติดต่อกันตลอดครึ่งเดือน เรียกว่า ปาฏิหาริย์ปักษุอุโบสถ โดยระหว่างที่รักษาศีลให้พยายามทำใจให้สงบด้วยการให้ทาน เจริญภาวนา ฟังธรรมและสนทนาธรรมตามความเหมาะสมกับความสามารถของแต่ละคน (พระมหาสุวรณ์ เคลือบสุวรณ์, 2540) พระพุทธเจ้าทรงแสดงประเภทของผู้รักษาศีลอุโบสถศีลแก่นางวิสาขาไว้ว่ามีอยู่ 3 ประเภท เพื่อให้ผู้รับสมาทานพิจารณาอุโบสถที่ตนรักษาว่าเป็นอุโบสถประเภทใด เป็นอุโบสถที่มีผลานิสงส์มากหรือน้อย 1) โคปาลกอุโบสถ (อุโบสถที่ปฏิบัติอย่างคนเลี้ยงโค) บุคคลผู้ที่ปฏิบัติมีใจประกอบไปด้วยอภิชฌา ย่อมให้วันเวลาผ่านไปด้วยโลภะเป็นอุโบสถที่ไม่มีผลมาก ไม่มีอนิสงส์มาก ไม่รุ่งเรือง ไม่แผ่ไพศาล 2) นิคคธอุโบสถ (เป็นอุโบสถอย่างนิครนถ์) สอนคนอื่นให้มั่วสาทา การบริโภคน้ำเป็นไปอย่างที่ไม่ให้อยู่ในฐานะที่กินนทาน เป็นอุโบสถที่มีผลไม่มาก ไม่รุ่งเรือง ไม่แผ่ไพศาลมาก 3) อริยะ อุโบสถ (อุโบสถปฏิบัติอย่างอริยะสาวก) การทำจิตที่เศร้าหมองให้ผ่องแผ้วย่อมมีได้ด้วยความเพียรเป็น อุโบสถที่มีผลมาก รุ่งเรืองมาก แผ่ไพศาลมาก (ปัญญา ใบบางยาง, 2548)

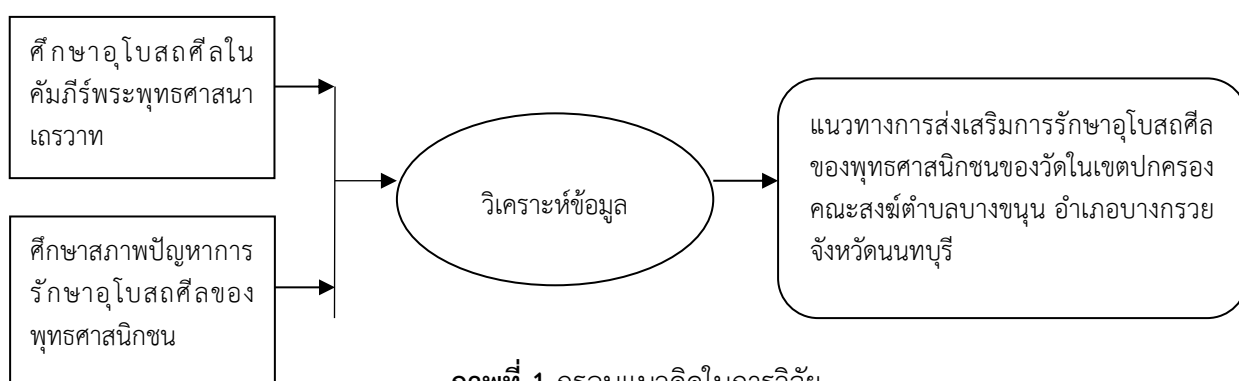
ศีล คือ การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย อันเป็นข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตโต, 2559) เพราะผู้ปฏิบัติจะประพจน์ได้ถูกต้อง ก็ต่อเมื่อมีความเข้าใจ

ในระบบ และเหตุผล ที่เกี่ยวข้องเป็นพื้นฐาน ด้วยการปลูกฝังให้มีศีล ด้วยการเรียนรู้ มีสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ดี การสั่งสอนที่ถูกต้อง นำหลักการมาปฏิบัติอย่างต่อเนื่องด้วยความไม่ประมาท นำหลักพุทธธรรมมาใช้ประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเกิดประโยชน์ เช่น การพิจารณาเห็นโทษของความโกรธที่เกิดขึ้นจากความไม่พอใจ หรือขัดเคืองใจ ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็เกิดเหตุให้สร้างปัญหา หรือประพฤติดนินทาผิดศีลธรรม (พระยูฐาน นาคำ, 2567) เป็นกระบวนการฝึกปฏิบัติการอบรมทั้งทางกายและทางจิตใจเป็นสำคัญเพื่อปรับพฤติกรรมทางกาย ทางวาจา (พระครูปลัดอนุนวัณน์ ชื่อสัตย์, 2567) มีส่วนสะท้อนให้เห็นสภาพของสังคมในมิติต่าง ๆ ทั้งในอดีต และปัจจุบัน (Damnoen et al., 2021)

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ว่า การรักษาอุโบสถศีลของพระพุทธานุศาสนิกชนนั้น ทำให้พระพุทธานุศาสนิกชนได้ฝึกฝนอบรมอินทรีย์ เพื่อขัดเกลาจิตใจให้เบาบางลง เพื่อให้จิตใจมีความสงบ ถือเป็นการประพฤติดุพเพกขะเป็นข้อปฏิบัติพิเศษ ที่ต้องทำเพื่อฝึกฝนตนเอง และนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันในสังคมยุคปัจจุบันให้ได้ผลดียิ่งขึ้นเพื่อให้คนประพฤติดุพเพกขะในศีลธรรมอันดีงามในพระพุทธศาสนา

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยตามกรอบการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) โดยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎี อุโบสถศีลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท สภาพปัญหาการรักษาศีลของพุทธศาสนิกชนของวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ตำบลบางขนุน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี และแนวทางการส่งเสริมการรักษาอุโบสถศีลของพุทธศาสนิกชนของวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ตำบลบางขนุน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

1) เอกสารปฐมภูมิ (Primary Source) ศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม มหามกุฏราชวิทยาลัย และอรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

2) เอกสารทุติยภูมิ (Secondary Source) ศึกษาจากหนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ งานวิจัย เอกสารสิ่งพิมพ์ บทความต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เอกสารทางวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอันเป็นผลงานของนักวิชาการหรือนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมาย พุทธศาสนิกชนผู้รักษาอุโบสถศีลของวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ตำบลบางขนุน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี เป็นกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย โดยวิธีการแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยการสัมภาษณ์ตัวแทนของกลุ่มเป้าหมายจำนวน 15 รูป/คน

ผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “แนวทางการส่งเสริมการรักษาอุโบสถศีลของพุทธศาสนิกชนของวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ตำบลบางขนุน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี” สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า “อุโบสถศีล” หมายถึง ข้อวัตรหรือระเบียบที่ต้องปฏิบัติในวันที่เข้าอยู่จำ ได้แก่ ศีลที่ต้องสมาทานรักษาในวันอุโบสถ คือ วัน 8 ค่ำ, วัน 14 ค่ำ และวัน 15 ค่ำ เหล่านี้จึงเรียกว่า “อุโบสถศีล” อันประกอบด้วยองค์ 8 ประการ ที่ฆราวาสผู้ครองเรือน ต้องการที่จะปฏิบัติรักษาให้ดียิ่งขึ้นไปอีก เป็นการกระทำที่กำจัดอุปกิเลส 16 เผาอุปกิเลสทั้งหลาย มีราคะและโทสะเป็นเหตุแปดเปื้อน ทำให้ชีวิตเกิดความลำบากเดือดร้อน อุโบสถศีลมีวันพระเป็นแดนเกิด ศีล 8 ที่สมาทานรักษากันในวันพระ เรียกว่า “อุโบสถศีล” ส่วนศีล 8 ที่รักษากันในวันอื่นนอกจากวันพระไม่เรียกว่า อุโบสถศีล แต่เรียกว่า “ศีล 8” การรักษาอุโบสถศีลเป็นวันที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงกำหนดให้ภิกษุประชุมกันในวันขึ้น 14 ค่ำ 15 ค่ำ และ 8 ค่ำ นี้ เรียกว่า “วันอุโบสถ” ในวันนี้ทรงอนุญาตให้ภิกษุสวดพระปาติโมกข์และแสดงธรรมเทศนาด้วย ทำให้มีประชาชนผู้สนใจมาฟังพระธรรมเทศนาจำนวนมาก วันอุโบสถนี้จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “วันธรรมสวนะ” แปลว่า วันสำหรับฟังธรรมเทศนา หรือเรียกตามภาษาชาวบ้านว่า “วันพระ” แปลว่า วันดี วันประเสริฐ ซึ่งหมายถึงวันที่จะฝึกตนให้เป็นคนดีเป็นผู้ประเสริฐ

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการรักษาอุโบสถศีลไม่ครบถ้วน เช่น การเคร่งครัดในเรื่องไม่ให้ประพฤติดิฉิล อาณิสสของการรักษาอุโบสถศีล ข้อแตกต่างระหว่างอุโบสถศีลกับศีล 8 บางวัดยังขาดบุคลากร พระวิปัสสนาจารย์ที่มีความรู้ความชำนาญในการนำปฏิบัติ บางก็มีปัญหาเรื่องสุขภาพบ้าง การเดินทางไม่สะดวกวัดอยู่ห่างไกลจากวัดมาก ปัจจุบันพบว่าพุทธศาสนิกชนยังนิยมมารักษาอุโบสถศีลที่วัดดีกว่าการรักษาที่บ้าน เพราะการมาที่วัดทำให้ผู้รักษาศีลได้ทำบุญตักบาตร ให้ทาน ฟังธรรม และปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ได้ดีกว่าทำที่บ้านด้วยสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการรักษาอุโบสถศีลและปฏิบัติธรรม เพราะแต่ละวัดจะมีพระสงฆ์คอยให้คำแนะนำในการปฏิบัติ อันเป็นการบำเพ็ญบารมีตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อให้ได้อานิสงส์จากการปฏิบัติอย่างบริบูรณ์ ดังนั้นเป้าหมายในการรักษาอุโบสถศีล เมื่อเข้ามารักษาศีลส่วนใหญ่รักษาศีลเพื่อต้องการรักษากาย วาจา ให้สงบหรือเพื่อเพิ่มพูนสติให้มากขึ้น อันเป็นไปเพื่อกำจัดกิเลส คือ ความโลภ โกรธ หลง ให้เบาบางลง เพื่อให้ตนเองได้ปราศจากภัยอันตรายต่าง ๆ จากการถูกเบียดเบียน เป็นต้น และอีกพวกหนึ่งมีความคิดว่าการมารักษาอุโบสถศีล เป็นการพักผ่อน ร่างกายและจิตใจ เมื่อร่างกายและจิตใจได้รับการชำระให้บริสุทธิ์ด้วยศีลแล้ว จะเป็นพื้นฐานให้ผู้รักษาอุโบสถศีลสามารถฝึกสมาธิ เพิ่มพูนสติได้มากขึ้น พร้อมเกิดปัญญานำกลับไปใช้ในการดำเนินชีวิตให้มีความสุขต่อไป

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า จากการศึกษาสภาพปัญหาการรักษาอุโบสถศีลของพุทธศาสนิกชน สามารถสรุปแนวทางการส่งเสริมการรักษาอุโบสถศีล ได้ดังนี้

วัดต้องมีสถานที่ สะอาด สงบ ร่มรื่น และมีสิ่งอำนวยความสะดวกแก่ผู้ปฏิบัติธรรมอย่างครบครัน พัฒนาบุคลากร พระวิทยากร พระวิปัสสนาจารย์ที่มีอยู่แล้ว ให้มีความรู้ความสามารถเพิ่มขึ้นให้ได้รับองค์ความรู้ใหม่ที่ทันสมัย และจัดให้มีโครงการปฏิบัติธรรมอยู่เป็นประจำอย่างสม่ำเสมอ ทั้งโครงการที่เป็นระยะสั้น ระยะยาว เพื่อให้สามารถรองรับความต้องการของพุทธศาสนิกชนได้หลากหลายหลายวัย การจัดปฏิบัติธรรมให้กับคนรุ่นใหม่ ต้องมีกิจกรรมที่ไม่น่าเบื่อ จัดเวลาทำกิจกรรม ปฏิบัติธรรมให้เหมาะสมกับวัย การปฏิบัติธรรมล้วน ๆ จะทำให้เกิดความเบื่อหน่ายได้ง่าย และจะทำให้คนรุ่นใหม่เลิกปฏิบัติธรรมไปในที่สุด ต้องปลูกฝังบุตรหลานตั้งแต่วัยเยาว์ บ้าน วัด และสถานศึกษา ต้องอยู่ร่วมกันได้ เช่น จัดให้มีการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน เพื่อเป็นการฝึกเด็กให้มีจิตใจที่ดี ไม่ไปยุ่งเกี่ยวกับสิ่งที่เป็นอบายมุขต่าง ๆ ซึมซับหลักธรรมทางพุทธศาสนา เมื่อเติบโตขึ้นมาจะได้เป็นผู้ใหญ่ที่ดี

อภิปรายผลการวิจัย

การมารักษาอุโบสถศีลของพุทธศาสนิกชนของวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ตำบลบางขนุน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ในปัจจุบันผู้มาถืออุโบสถศีลส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ไม่ได้ประกอบอาชีพการงานแล้ว เช่น อยู่ที่บ้านเป็นแม่บ้าน หรือลาออกจากพนักงานบริษัทเนื่องจากอายุมากแล้ว หรือเคยเป็นข้าราชการแต่เกษียณอายุราชการแล้ว ต้องการหาความสงบสุขของบั้นปลายชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาบุญเกียรติ พลเยี่ยม พบว่า การรักษาอุโบสถศีลนั้นแม้จะมีปรากฏมานาน แต่กระนั้นก็มีประชาชนส่วนใหญ่ ไม่ได้รู้จักสมาทานศีลหรือให้ความสำคัญเกี่ยวกับการรักษาอุโบสถศีลมากนัก และผู้ที่มารักษาอุโบสถศีลล้วนแต่เป็นคนแก่หรือคนวัยเกษียณแล้ว ส่วนคนหนุ่มคนสาวคนวัยทำงานก็จะไม่สนใจไม่ให้ความสำคัญ อาจจะเป็นเพราะว่ายังไม่ถึงเวลายังไม่จำเป็นต้องใช้เวลาส่วนใหญ่สนุกสนานไปกับเรื่องกิน เที่ยว เสพ สนองความต้องการของกิเลสตัวเอง พุทธศาสนิกชนบางส่วนจะมีปัญหาเรื่องสุขภาพร่างกาย เช่น มีอาการปวดขา ปวดเข่า ยืน เดิน นั่ง นอนไม่สะดวกมากนักในบางคน หรือมีโรคประจำตัว เช่น โรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน ไช้มนในเลือดสูงกว่าปกติตามอายุที่มากขึ้น ซึ่งเกิดขึ้นโดยทั่วไปในสังคมปัจจุบัน แต่สำหรับพุทธศาสนิกชนคนใดที่ยังแข็งแรงดีก็จะประพฤติปฏิบัติรักษาอุโบสถศีลอย่างเคร่งครัด อุโบสถศีลยังเป็นข้อปฏิบัติสำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งในด้านต่าง ๆ เช่น เกิดการพัฒนาด้านสุขภาพร่างกาย ได้แก่ ผู้ที่รักษาอุโบสถศีลรับประทานอาหารเป็นเวลา งดรับประทานอาหารหลังเที่ยงวันไปแล้ว งดเครื่องดื่มสารเสพติด ซึ่งส่งผลดีต่อสุขภาพ การขับของเสียออกจากร่างกายเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของแม่ชีรัชมี บานเย็น (2551) พบว่า มีคุณค่าและให้ประโยชน์ในด้าน 1) เป็นผลดีต่อสุขภาพเชิงรุกโดยเป็นการป้องกันโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ มีเวทนาเบาบาง แก่ช้า และอายุยืน 2) เป็นการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง คือ พระพุทธศาสนาเน้นความสงบสุขทางจิตใจมากกว่าทางวัตถุ เพราะความสุขที่แท้จริงแล้วไม่ได้ขึ้นตรงกับวัตถุเพียงอย่างเดียว เน้นให้มนุษย์ดำเนินชีวิตด้วยสติปัญญา มุ่งให้มนุษย์รู้จักพอในวัตถุตามสมควรแก่เหตุผลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในระดับสูงขึ้นไป 3) เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม ผู้ที่รักษาอุโบสถศีลยังเกิดการพัฒนาด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน ได้แก่ ผู้ที่รักษาอุโบสถศีลได้รับอานิสงส์จากการปฏิบัติทำให้มีจิตใจเบิกบาน ยิ้มแย้มแจ่มใส อหิยาศัยดี พุดจาด้วยถ้อยคำสุภาพ มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นที่รักของคนในครอบครัวและเพื่อนร่วมงาน มีสติปัญญาในการแก้ไข จัดการปัญหาต่าง ๆ ที่เข้ามาในชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพเกิดการพัฒนาด้านจิตใจ และสติปัญญาเพิ่มพูนให้มีความประณีตยิ่ง ๆ ขึ้นไป

แนวทางการส่งเสริมเพื่อให้พุทธศาสนิกชนเกิดความศรัทธาและหันมาสนใจในการรักษาอุโบสถศีลเพิ่มมากขึ้น พอสรุปได้ดังนี้

1) ด้านสถานที่ วัดจะต้องมีความพร้อมในการให้บริการหรือรับรองการเข้ามาของผู้ปฏิบัติธรรมรักษาอุโบสถศีล ต้องมีการจัดการสถานที่ให้เหมาะสมกับการปฏิบัติธรรมรักษาอุโบสถศีล เช่น สถานที่ต้องอยู่ไม่ใกล้และไม่ไกลมากนักจากชุมชน การคมนาคมเดินทางสะดวก สถานที่กว้างขวาง มีความเป็นสัดส่วน มีสิ่งอำนวยความสะดวก

ความสะอาด สบาย เช่น ห้องน้ำ ที่พัก มีความสะอาด มีความสงบ ร่มรื่น สวยงาม มีการแบ่งพื้นที่ในการปฏิบัติธรรมกับพื้นที่อื่นอย่างชัดเจน มีความปลอดภัย ต้องมีบริการคอยดูแลอยู่เสมอ

2) ด้านการบริหารจัดการ มีการกำหนดเป็นโครงการปฏิบัติธรรมที่เป็นรูปธรรม ในการปฏิบัติธรรมรักษาอุโบสถศีล ต้องมีรูปแบบการปฏิบัติธรรมอย่างถูกต้อง และเหมาะสมกับเวลา เช่น การใช้รูปแบบการฝึกปฏิบัติที่ถูกต้อง เช่น มหาสติปัฏฐานสูตรหรือสติปัฏฐานสูตร และอาจนำกิจกรรมอย่างอื่นมาเสริมให้กับผู้ปฏิบัติธรรม เพื่อไม่ให้เกิดความเบื่อหน่าย เช่น การถาม - ตอบ ปัญหาธรรม การฝึกโยคะ เป็นต้น

3) ด้านบุคลากร มีการฝึกการอบรมเพื่อสร้างพระวิทยากร พระวิปัสสนาจารย์รุ่นใหม่ และพัฒนารุ่นเก่าให้ทันยุคสมัย ต้องเป็นผู้มีความชำนาญ มีความรู้ความสามารถ มีลักษณะความเป็นผู้นำ มีปฏิภาณไหวพริบ สามารถให้คำปรึกษา และแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติธรรมได้ รู้จักการแนะนำหลักธรรมนำไปปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม

4) ด้านองค์กร บ้าน วัด และโรงเรียน ต้องมีการปลูกฝังพุทธหลานตั้งแต่วัยเยาว์ เช่น จัดให้มีการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน เพื่อเป็นการฝึกเด็กให้มีจิตใจที่ดี ไม่ให้ยุ่งเกี่ยวกับสิ่งที่เป็นอบายมุขต่าง ๆ ซึมซับหลักธรรมทางพุทธศาสนา เมื่อเติบโตขึ้นมาจะได้เป็นผู้ใหญ่ที่ดี ร่วมกันทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น เวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา จิตอาสา เพื่อเป็นการพัฒนาให้เด็กมีส่วนร่วมในการทำคุณงามความดี

5) ด้านสถาบันการศึกษา จัดหลักสูตรกิจกรรมปฏิบัติธรรมขึ้นมา เพื่อปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่มีใจรักพระพุทธศาสนาหันมาดูแลและช่วยกันเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ดังเช่น สมัยก่อนมีวิชาศีลธรรมสมัยนี้วิชานี้แทบไม่มีในแบบเรียนแล้ว คนรุ่นก่อนได้ถูกสอนสั่งให้รู้จักการมีสมาธิระว่เข้าวัดปฏิบัติธรรม ไหว้พระ ทำบุญ ทำทาน รู้จักกตัญญู รู้บุญคุณคน เพราะสาเหตุนี้จึงทำให้วัยรุ่นไทยมีความสนใจในเรื่องศีลธรรมน้อยลง เพราะจิตใจหลงไปติดกับวัตถุนิยม (แสง สี เสียง) มากเกินไป ปัญหาสังคมจึงเกิดขึ้นตามสื่อต่าง ๆ วัดต้องมีความพร้อมรับกลุ่มปฏิบัติธรรมให้ได้หลากหลายกลุ่ม และจัดรูปแบบการปฏิบัติธรรมให้หลากหลายมากขึ้น เพื่อให้เหมาะสมกับผู้ปฏิบัติธรรมแต่ละกลุ่ม เช่น กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มวัยรุ่น กลุ่มวัยทำงาน เพื่อทำให้ผู้ปฏิบัติธรรมแต่ละกลุ่ม ซึ่งต่างวัยกันเกิดความสนใจในการปฏิบัติธรรมเพิ่มขึ้น และควรมีการจัดโครงการปฏิบัติธรรมตลอดทั้งปี

6) ด้านประชาสัมพันธ์ การจัดโครงการปฏิบัติธรรมต่าง ๆ ควรมีการสื่อสารหลายช่องทาง เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้รับรู้ข่าวสารอย่างทั่วถึง เช่น การใช้สื่อสังคม (ออนไลน์) เป็นต้น

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

ผลจากการรักษาอุโบสถศีลสามารถนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิตในด้านต่าง ๆ คือ ทำให้มีสุขภาพแข็งแรง ไม่เป็นแหล่งสะสมของโรคภัยไข้เจ็บ สามารถดูแลครอบครัวที่อบอุ่นมีความสุข มีการพัฒนาทางด้านจิตใจ ควบคุมอารมณ์โกรธได้ดี มีจิตใจเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ขยันหมั่นเพียร มีสติปัญญาเพิ่มพูน พยายามลดละความโลภ ความโกรธ ความหลงให้เบาบางลงได้ นำชีวิตเข้าสู่ความสุขสงบ เกิดความเจริญในชีวิต ส่งผลให้ชุมชนและสังคมนั้นเกิดความผาสุก ยังส่งผลให้ประเทศชาติดำรงอยู่ต่อไปได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า อุโบสถศีล หมายถึง ศีล 8 ข้อ ที่ต้องสมาทานรักษาในวันอุโบสถ คือ ในวัน 8 ค่ำ 15 ค่ำ และ 14 ค่ำ (ในกรณีเดือนขาด) ที่คฤหัสถ์ผู้ครองเรือน ต้องการจะประพฤติปฏิบัติรักษา

ให้ดียิ่งขึ้น สถาบันสงฆ์ มีการคัดเลือกพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถและทักษะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น มุ่งเน้นปลูกฝังคนรุ่นใหม่ให้มารักษาอุโบสถศีล เพื่อดึงคนหนุ่มสาวเข้ามารักษาอุโบสถศีล เป็นการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ผู้รักษาอุโบสถศีลมีการลดลง ส่วนมากมีแต่ผู้สูงอายุ บางคนก็เสียชีวิตไปบ้าง การเดินทางก็ไม่สะดวก บางคนสุขภาพไม่แข็งแรงมีโรคประจำตัว เช่น โรคหัวใจ โรคความดันโลหิต โรคเบาหวาน บุตรหลานให้อยู่แต่ที่บ้าน บางคนย้ายถิ่นฐาน ช่วงหนึ่งมีการแพร่ระบาดของไวรัส โควิด 19 ทางวัดควรจัดให้มีสาธารณูปการรองรับผู้ที่มารักษาอุโบสถศีล

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า แนวทางการส่งเสริมการรักษาอุโบสถศีล พอสรุปได้ดังนี้

1) สถาบันสงฆ์ ควรจัดให้มีอบรมและพัฒนาพระวิปัสสนาจารย์ ให้มีความรู้ความสามารถเพิ่มมากขึ้น ให้ได้รับองค์ความรู้ใหม่ ๆ ที่ทันสมัย จัดให้มีโครงการปฏิบัติธรรม รักษาอุโบสถศีล เป็นประจำสม่ำเสมอทั้งที่เป็นระยะสั้น ระยะยาว เพื่อให้สามารถรองรับความต้องการของพุทธศาสนิกชนได้หลายกลุ่ม พระวิปัสสนาจารย์ ต้องมีความพร้อม ต้องปรับตัวให้ทันสมัย มีปฏิภาณไหวพริบดี และต้องพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความสามารถเพิ่มขึ้น บรรยายธรรมให้ผู้ปฏิบัติธรรมให้เข้าใจได้อย่างถูกต้อง และนำการปฏิบัติให้ประสบผลสำเร็จได้

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาเรื่อง “แนวทางการส่งเสริมการรักษาอุโบสถศีลของพุทธศาสนิกชนของวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ตำบลบางขุน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี” พบว่ายังมีประเด็นที่ควร ทำการศึกษาวิจัยในประเด็นต่าง ๆ ต่อเนื่อง ดังนี้ 1) ควรศึกษาการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในรักษาอุโบสถศีลของพุทธศาสนิกชน 2) ควรศึกษาแนวทางการพัฒนาวัดให้เหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนที่เข้ามารักษาอุโบสถ ศีลในสังคมยุคปัจจุบัน หรือ 3) ควรศึกษาเปรียบเทียบกับผู้สูงอายุกับวัยรุ่นในการรักษาอุโบสถศีลในสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

- ธนิต อยู่โพธิ์. (2527). *อานิสงส์อุโบสถศีล*. กรุงเทพฯ: ศิวพรการพิมพ์.
- ประณีต ก้องสมุทร. (2544). *ศีลเป็นอาภรณ์อันประเสริฐ*. กรุงเทพฯ: วี. อินเตอร์พรีนท์.
- ปัญญา ไขบางยาง. (2548). *คัมภีร์อุโบสถศีล*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดิธรรม.
- พระครูปลัดอนวัณน ชื่อสัตย์. (2567). การประยุกต์ใช้หลักสติเพื่อจัดการความโกรธของนักเรียนประถมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนวัดศรีบุญเรือง เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย*, 7(1), 247-256.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2550). *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดศัพท์วิเคราะห์*. กรุงเทพฯ: เลียงเชียง.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (ป.อ.ปยุตโต). (2559). *ศีลพระ*. กรุงเทพฯ: พิมพ์สวย.
- พระมหาทองม้วน สุทธิจิตโต. (2551). *ศีลเป็นอาภรณ์อันประเสริฐ*. กรุงเทพฯ: บุญศิริการพิมพ์.
- พระมหาธนพัฒน์ สีหานาม. (2555). *การศึกษาวิเคราะห์ผลการรักษาอุโบสถศีลของชาวบ้านโนนเมืองที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต(วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต)*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาบุญเกียรติ พลเยี่ยม. *การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่เกื้อหนุนต่อการรักษาอุโบสถศีลของอุบาสกอุบาสิกา ในพระพุทธศาสนาเถรวาท (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต)*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

-
- พระมหาสุววรรณ เคลือบสุววรรณ. (2540). การศึกษาเปรียบเทียบทัศนคติที่มีต่อการไปวัดในวันพระของพุทธศาสนิกชนกับการไปโบสถ์ในวันอาทิตย์(วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระยุธาน นาคขำ. (2567). การประยุกต์ใช้ขันติธรรมในการดำเนินชีวิตของประชาชนวัดค้างคาว จังหวัดนนทบุรี. วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย, 7(1), 247-256.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- แม่ชีรัศมี บานเย็น. (2551). ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของการงดเว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาลในพระพุทธานุญาต(วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2564). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 41). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แพรวเอนต์โฮม.
- สำลี รักสุทธี. (2543). ศีล สุดยอดวินัยของศาสนาพุทธ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา.
- Damnoen, P. S., Siri, P., Supattho, P. S., & Kaewwilai, K. (2021). The Development of Student Characteristics in According to the Nawaluk Framework of the Buddhist integration of Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College. Asia Pacific Journal of Religions and Cultures, 5(2), 126–135.